

KRÓNIKA

TUDOMÁNYOS ÜLÉS — A TÖMÖRKÉNY ÉVFORDULÓ JEGYÉBEN

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság nov. 3–5-ig, aktuális vándorgyűlésének keretében — Tomorkény István születésének százéves évfordulóját ünnepelve — tudományos szimpozionot rendezett Szegeden (amint erről lapunk más helyen már megemlékeztünk).

Nov. 3-án Tömörkény emléküléssel kezdődött e tudományos tanácskozás. Papp Gyula, a városi tanács elnökhelyetese köszöntötte a vendégeket, majd Keresztúry Dezső, az Irodalomtörténeti Társaság alelnöke méltatta Tömörkény jelentőségét. (Mindkettőjük beszédét lapunk más helyén közöljük.) Czine Mihály távollétében az eredetileg korreferátumra készülő Madácsy László tartott előadást Tömörkényről. A szép stílussal megírt előadásban világirodalmi párhuzamokat vont, összevetette Tömörkény parasztlátását Balzacéval, Maupassant-éval, Turgenyevével. Előadásának nagy részében Tömörkény tájszemléletet vizsgálta és tájleírásait méltatta, ezt azonban — úgy érezzük — nem eléggé meggyőzően.

Nov. 4-én délelőtt Kardos Tibor egyetemi tanár Erasmusról tartott előadást; a nagyhatású németalföldi humanista születésének 500. évfordulóját ünnepelte ezzel a Társaság. Ugyanezen az ülésen hangzott el Komor Ilona adjunktus korreferátuma.

Délután Komlós Aladár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke nyitotta meg az ülést, amelyen Wéber Antal titkár beszámolója hangzott el a Társaság működéséről. Beszámolójában azt is bejelentette, hogy valószínűleg mód nyílik a nagy hagyományú, és talán elhamarkodottan megszüntetett Irodalomtörténet című folyóirat újraindítására.

Ugyanekkor Bán Imre egyetemi tanár előterjesztésével megvitatták a Régi Magyar Prózái Emlékek kiadványsorozat problémáit, és a sorozat már elkészült első kötetének (Szepsi Csombor Márton művei) szerkesztési, kiadási elveit. A vitában főszólat Szauder József, Tarnócz Márton, Gyenis Vilmos, Klaniczay Tibor és Koltay-Kastner Jenő. A főszóalásokra Kovács Sándor Iván tanársegéd, a Szepsi Csombor-kiadás előszavának és jegyzeteinek készítője válaszolt.

Nov. 5-én Diószegi Andrásnak, a Kritika című folyóirat főszerkesztőjének referátuma hangzott el a szecsesszióról. Előadásában először azt vizsgálta, hogy van-e a századfordulónak önálló stílusa. Diószegi ezt az önálló stílusrányt a szecsesszióban véli fölismerni. Elemezte e stílusrány világtörténelmi vonatkozásait, utalt az Osztrák–Magyar Monarchia századfordulói viszonyaira, amelyben a szecsessziót uralkodó stílusrányzatnak tartja, és két korszakát különbözteti meg, melyek között a cezúrát a Nyugat indulása körüli időre lehet tenni. A szimbolizmust is a szecsesszió fogalmi köre alá sorolja, nem önálló stílusrány. A szecsesszió második korszaka szerinte az első (a kilencvenes évek) tagadását jelenti. A szecsesszió a háború végével zárul, de hosszú ideig még él, lehangadt formában. „Létezett tehát a magyar szecsesszió; kérdés: éljünk-e ezzel a fogalommal?” — fejezte be előadását némi szkepszissel. Az előadást három korreferátum egészítette ki: Pók Lajos irodalomtörténész nagy erudícióval a komplex vizsgálat lehetőségeit vázolta a szecsesszió kérdésében; Bernáth Mária művészettörténész rendkívül meggyőzően beszélt a magyar festészet szecsessziós jegyeiről, alkotóiról, akik leginkább a gödöllői iskola köréből kerültek ki; megállapította, hogy ennek a stílusránynak nem volt olyan szervezett iskolája, mint pl. az impresszionizmusnak. Beszélt a művészettörténeti fődadatairól a szecsessziós festészet vizsgálatában: szét kell választani az értékest a sok rosszról. Demény János zenetörténész több dokumentummal igazolta a fiatal Bartók kapcsolatait kora szecsessziós zenei képviselőivel, de ő is, mint művészettörténész-társa, óvakodott a fogalom kiterjesztésétől, nem beszélt Bartók szecsessziós jegyeiről, csak a kapcsolatról.

A vitában Angyal Endre, Nagy Miklós, Vajda György Mihály, Kristó Nagy István szólat föl; Komlós Aladár zárásával több ponton vitakozott Diószegi Andrásal, és hiányolta a szecsesszió fogalmának pontos meghatározását.

November 4-én este a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjait baráti beszélgetésen fogadta a Magyar Írók Szövetségének szegedi csoportja és a Tiszatáj szerkesztősége.

I. M.

LIRAI FELJEGYZÉSEK AZ EURÓPAI KÖLTŐTALÁLKOZÓRÓL

Hazautaztak külföldi vendégeink, mindenki leírta, elmondotta már véleményét — hasznos volt, miért sikerült, miféle hibát követtünk el! — az európai költőtálalkozóról. De simuljunk még néhány percre a megmozdult tenger csendes hullámához, kis időre idézzük meg a hat nap eseményeit! Az itt-ott felparázsló gondolatokat, bensőségebb történeteket, közvetlen hangú baráti szóváltásokat, amelyek egy-egy szünetben vagy két koccintás között hangzottak el, jobbra kimaradtak a napi sajtóból, s nem lesznek benne a konferencia anyagát összegyűjtő, néhány hónap múlva megjelenő kötetben sem — amelyek azonban emberibb közelségbe hozzák az egész eseményt, földrészünk költőinek emlékezetes budapesti konferenciáját.

*

A találkozóznak európai hangvételt, méltóságot Illyés Gyula első napi bevezető előadása adott, midőn a költészet nemzetköziségének és egyetemes-

ségének kérdését boncolgatta, abból indulva ki, hogy ha már beszélni kell e problémáról, valami nincs rendben a dolog körül. Nincs meg az egyetemesség, vagy nem hat kellőképpen. Szerinte a mai ember — s benne a költészet — elmagányosodása a mai társadalmak megosztottságának, a civilizáció erős iramú fejlődésének következménye. S nekünk bátran támadásra kell menünk az emberi egyetemesség első területeinek, a költőinek megszerzésére.

*
Bartók és a magyar költészet! E két, egymáshoz közel eső fogalom párhuzamba állítása volt az indító gondolata Sötér István referátumának, mely a „magyar költészet — európai költészet” című tanácskozást bevezette. Érdekes kiemelni Sötér előadásából, hogy a magyar költészet sajátosságait magyarázva külföldieknek, irodalomtudósnak mindig Bartók zenéjével próbálta megérteni az ismeretlent, Bartók zenéjét használta fel kalauzul, példázatul a magyar líra szellemének, lelkületének feltárára.

— Bár az analógia nem tökéletes — mondotta Sötér István —, sok olyan jelenség van a magyar versirodalomban, amit nem lehet Bartókkal érzékelteni, mégis líránk egésze mintha újból és újból ugyanazt az utat tenné meg, amit Bartók megtett.

*
Több várt vendég különböző okok miatt nem jöhetett el Budapestre. Közülük szinte valamennyien együttlérző táviratban, levélben köszöntötték a konferenciát.

Roger Caillois az UNESCO közgyűlése miatt maradt Párizsban, Lőrinczi László romániai magyar költő pedig családi okok folytán Bukarestben.

— Meggyőződésem — mondja Lőrinczi távirata —, hogy a megbeszélések nagymértékben erősítik majd a nemzetköziség szellemét a népek irodalmi kapcsolataiban.

*
A műfordítás problémái körül kialakult vita szinte minden jelesünket csatornába állította. S amennyire érdekes Radó György azon paradox megállapítása, hogy a műfordítás mindig két nyelv stílusformáinak, stílusnormáinak összehangolása, annyira elgondolkoztató Devecseri Gábor, amikor a fordított mű viszonyhatását, saját költészetünkre gyakorolt intuitív erejét emlegetve veti fel a kérdést:

— Nem fordítunk-e, mikor verset írunk?

Példával magyaráz. Hátvanit, aki Párizsból hozta magával Caullus-forditását, a New Yorkban felolvasta Ady-nak, ki az elmény határára nyomban írni kezdte a kávéházi asztal márványlapjára Szappho szerelmes énekét. S az így, a nagy latin költő ihlete által lett szép magyar vers!

*
A találkozó rendező bizottsága igen érzékenyen reagált a nagyvillág eseményeire. S ez helyes volt. Tanácskozás közben jött például a hír, a konferencia bulletinjé rögtön tudomásunkra is hozta, hogy Leonyd Martinovot irodalmi Gorkij-díjjal, Konsztantyin Simonovot pedig „Élők és holtak” című forgatókönyvéért a filmművészeti Vasziljev-díjjal tüntette ki az OSZSZK minisztertanácsa.

Az irodalmi Nobel-díj odaítéléséről szintén az európai költőtálatkozó idején döntöttek. Darvas József felkérésére ekkor Artur Lundkvist méltatta a Svédországban élő, zsidó menekült költőnő, Neily Sachs munkásságát, s emlékezett meg a másik idei Nobel-díjas írónő, költő, Samuel Agnon kitüntetéséről. A záróülés táviratban köszöntötte a 85. születésnapját ünneplő Picassót is, s nem mulasztotta el, hogy költészetünk két ragyogó külföldi propagátoráról, a nemrégiben elhunyt Gara Lászlóról és Csukovszkijról megemlékezzen.

*
Forbáth Imre, az idős csehszlovákiai magyar költő, a találkozó legérdekesebb vendége közé tartozott. Hetven felé már, s átvészelve két infarktust, még mindig kedves, kedélyes, fiatalosan szellemes. S emellett, hogy javíthatatlan avantgardistának vallja magát, van benne jó adag önróma is.

Nyújtom eléje az „Arion” füzött példányát, s mutatom, Váci Mihály neve fölött hova jegyezze autogramját. Szemüveget vesz elő, a fehér lapra tűnődik, majd mielőtt tollat ragadna, ritka dajusza alól megkérdi:

— S mondja, nem kompromittálom én Váci Mihályt?

Egyébként Forbáth volt az, aki talán a legszebben fogalmazta meg a költészet hivatását a vita folyamán.

— Utat építeni embertől emberhez, nemzetből nemzethez! Ezt tartom a költészet döntő hivatásának — mondotta. — Sokan nem hisznek ebben. Azt mondják, hogy sok Hitler, sok Vietnam volt már. Nincs igazuk. A tömegmértetű felháborodás megakadályozhatja az újabb vérontást. Miért ne lehetne a költő egyik agitatív tényezője az embertelenség elleni felháborodásnak, lázadásnak?!

*
Edvin Gordon, a nyurga, szakállas, szenvtelennek tűnő fiatal újságíró képviselte a költőtálatkozókat az Amerika Hangja rádióállomást.

— Sokat várok maguktól — mondta a kölcsönös bemutatkozás után, amiből rögtön arra következtettem, hogy nem véletlenül vetődött éppen ezekben a napokban Budapestre.

Megfeleltünk volna Gordon úr várakozásának, reményeinek? Alig hiszem! Már a második napon kerekét oldott, itt hagyta a tanácskozást szőröstül, költőstül.

Valóban! Tizenhét nemzet képviselői, ha olykor ismételték is egymást, nagyon rövid idő alatt közös nevezőre jutottak a Gordon úrnak nyitlván nem tetsző oly fontos kérdésekben, mint a költészet szerepe mai életünkben, vagy a humánus kritériuma és vállalása, amit a román Miron Radu Pa-

raschivescu így fogalmazott meg: Világunkban a rosszat a zsarnok személyesíti meg, a jót pedig az ember. S minket az ember sorsa kell hogy érdekeljen!

Még 1947-ben, Hódmezővásárhelyen, a Dél-sziget irodalmi estje után mondta el vendégünk, Szabó Lőrinc, hogy miként segítette az ostrom alatt házáat, családját egy kirgiz kapitány, Temirkul Umetoli. Neki köszönhetette könyvtárának megmaradását is. (Vö.: Tiszatáj 1965. 2. sz. Dalos György cikke. A szerk.)

Umetoli költő volt, költő ma is! S mint az első számú bulletin mellékletéből értesülök, itt van a szovjet költődelegációval. Nem sokat teketóriázunk. Kabaebo Lóránt, aki a Szabó Lőrinc-monográfián dolgozik, kocsit szerez, s huszonegy év után visszük a kirgiz költőt a Volkmann utca 8-ba, Szabó Lőrinc özvegyéhez, leányához.

Nagy a meglepetés, nagy az öröm. Kérések, feleletek zaporoznak. Az özvegyet a hála fűti, Umetolit a régi, kegyes költőbarát emléke iránti tisztelet... Baacsonyban Váci Mihályt rajzos, jó kedvében találok. Megkérem, rajzolja le a kirgiz poétát. Legalább ennyi emlékünknél maradjon Umetoliról, messi Kirgizia aalnokáról, aki most a „szűz földek” hőaitóiról írja legújabb poemáját. A karikatúra elkészül, s ma már legkedvesebb emlékeim közé tartozik.

*

Golob, ez a szőke, magas növésű, hányaveti, egyébként szimpatikus fiatal szerb-horvát költő, igen epés megnyilatkozásaival hívta fel magára a figyelmet. Jóval a Petőfi, Ady, József Attila romániai hatását, példáját méltató Mihail Beniuc, s Frenaud, Guillevic, Szurkov után szólalt fel, és öt percen át csak méltatlankodott, kritizált. Hogy ezen a konferencián mindenki csak ágál, mintha a Comedie Française színpadán lenne, nem hallani mást közhelyeknél, frázisoknál, holott magunk közt vagyunk, mi költők, tehát saját dolgainkról kellene beszélni nagyon őszintén.

Komolyság, mértéktartás jellemezte ezt a találkozózt, bár szélsőséges nézetek, ideológiák képviselői ültek a padsorokban, így visszhang nélkül maradt három napon át Golob kissé izléstelen kifakadása. Garai Gábor, a konferencia titkára azonban záróbeszédében kötelességszerűen, de nagyon finoman reflektált az ünneprontó szavakra.

— Golob barátunk kifogásolta tanácskozásunkat, a felszólalásokat. Hogy mi csak közhelyeket mondtunk, ami nem lehetett célja a konferenciának. Ez utóbbiban igaz van — mondotta Garai. — De kérdem én: nem üres frázis volt, amikor a költői alkotómunka feltételeiként a béke, szabadság, jólét szavait suhogtatta untalan a hallgatóság feje felett Golob barátunk...?!

*

Másfél napot a Balatonnál is töltöttek vendégeink. Itt beszélgettünk Jelena Karstovával. A nagy moszkvai könyvkiadó, a Progress szerkesztője. Ő patronálja a magyar irodalmat, kezében futnak össze mindazon szálak, melyek a magyar költők, írók műveinek oroszra fordításával, megjelentetésével kapcsolatosak.

Sajnálkozik!

— Annyi jó, nagyon tehetséges magyar költőt ismerek, s mégse telik többre évente egy-egy antológiánál. Hiába! Kevés a papír, köt bennünket a terv, s aztán ott még a kereskedelem, amely nem rajong a verseskönyvekért, pedig ha valahol, nálunk, a Szovjetunióban van kultusza a költészetnek!

Később azonban kiderül, hogy mégse olyan vigasztalan a helyzet, mint beszélgetésünk elején hittem. Juhász Ferencsel, Nagy Lászlóval tárgyalt már egy-egy versváltogatás dolgában, s ki szeretnék adni jövőre Dery Tibor legújabb regényét.

Lám, így válik mindjárt gyakorlattá, amit az olasz költő, Gianni Toti mondott: Ablakot tár a világra, közelebb hozza egymáshoz az irodalmakat ez az összejövétel!

Nagy sikere volt a füredi költői estnek, a SZOT-üdülő színháztermében. S másnap reggel is sokan gratuláltak még a nagy svéd író-költő Artur Lundkvistnek! Hogy találdékonyságával, hidegvérével ő mentette meg a műsort!

Van benne igazság.

Gondolja csak el az olvasó: Lundkvist a televízió és filmhíradó lámpátnak tüzeben arról beszél, hogy ő, Európa vándormadara, mennyire jól érzi magát Magyarországon, köztünk, ahol minden csupa lendület, csupa tűz... S ebben a pillanatban: Bumm! A színpad magasában felrobban egy ezres égő, lángra lobbantva a függőnyt, a hulló parazsak pedig futamodásra készítetik Lundkvistet s a tolmács Lontay Lászlót. Tíz perccel később, tüzek és pernyék múltán azonban már ismét ott áll a színpadon, s harsány derültésg közepette jegyzi meg:

— Még mondja valaki, hogy a költőkben nincs megidéző, mágikus erő! A tűzről beszéltem. S voila! — int a függönyfoszlányokkal, szenes gerendával eliető műszakiakra.



A Budapest Táncegyüttes másora után a badacsonyi művelődési ház klubjában beszélgetünk Mihail Beniuc román költővel és Köpeczi Bélával, a pártközpont kulturális osztályának vezetőjével. Beniuc elragadtatót hangon dicséri a művészcsoporthat, mely az Európa minden zugából idesereglett közönségnek, írónak, költőknek — mint mondja — arannyal nyomtatva adta le névjegyét.



— De nem csak a magyar muzsikának, táncnak vagyok tisztelője, hanem az Önök költészetének is! Szeretem Aranyt, Petőfit, Adut, velük már querekkoromban megismerkedtem, tekintve, hogy magyarul a községben nőtem fel — tessz hozzá később. — Sokat fordítottam tőlük románra, legutóbb pedig József Attila 100 versének átültetésével végeztem. A fordításokból még a télen megjelenik Bukarestben...

A találkozó külföldi és magyar költői a konferencia ideje alatt több irodalmi esten szerepeltek a fővárosban. Az egyikken hallottam Beniucot, kinek szocialista hitvallástól átítatott művészete jelentős helyet foglal el a mai román és európai lírában. A galamb-ész, alacsony természetű költő, ki az ideén publikálta „Fru közember útja” címmel első regényét, magyarul olvasott fel verseiből.

— El a vén Vezuv szive! — kiöltötte szenvedéllyel a jobbára fiatalokból álló közönség fülébe egyik költeményének utolsó sorát. S ez a mondat kifejezte emberi költői magatartását, benne sürűsödött dac, helytállás, kihívás mindazokkal szemben, akik netán eltemetnék az őrea noétót, vagy pedig a szocializmus útját, életének élető elemét veszélyeztetnék.

Méltán volt szép, őszinte sikere!

*

Elmúltak az európai költőtáldkozó napjai. Így éltek együtt hat napig tizenhét ország költői, akiktől Darvas József búcsúzott elnöki záróbeszédében: Viszontlátásra jövőre, itt, nálunk Magyarországon, vagy valahol Európában!

(—y—)

KRITIKA — HITEL NÉLKÜL

„Az »ágyúval verébre« fordított esete történt Fenákel Judittal, pecabotot fogott olyan halakra, amelyek ellen csak a szigony használ. Nem is csoda, ha a bot eltört a súly alatt.” Ezt az értékítéletnek szánt két mondatot olvastam Ruznyák Mártának a Magyar Nemzet 1966. okt. 16. számában megjelent könyvkritikájának befejező részében. Ha e megállapítást elemző bevezetés előzte volna meg, nem tenném szóvá furcsaságát. Tudjuk, hogy a napilap nem alkalmas hosszabb kritika, mélyebb elemzés közlésére. Elsősorban a tájékoztatás a feladata, az olvasói eligazodás segítése. Az is nyilvánvaló, hogy egy-egy ilyen kis könyvrecenzióban benne van a recenziáló véleménye is. De ezt a véleményt nem így mondja ki, mint föllebbezhetetlen bírő és ítéző, hanem a mű elemzésével vezeti rá olvasóját ítéleteinek, ítéleteinek igazára. Ruznyák Márta „kritikája” a fönt idézett két mondat előtt 104 sorban kiskisokóan elmondja a regény cselekményét, és végül út egyet a szerzőn, de lesújtó véleményének sehol sem adja magyarázatát. Annak a napilapnak hasábjain, ahol Sós Endre, Antal Gábor, Györe Imre remek kis kritikáit szoktuk olvasni, enyhén szólva stílusvétség Ruznyák Márta írása, amelyből éppen az egyik legfontosabb kritikusi érv hiányzik: a mű megértésére való törekvés. Nem Fenákel Judit védelmében írtam ezt, hanem az olyan kritikusi magatartással szemben protestálok, amely melegegzik kinyilatkozással — a műelemzés nehezebb, értőbb, de eredményesebb munkája helyett.

I. M.